

בן עיר שהלך לכרך

אוצר החכמה

ברשימה הבאה נבאר את שיטת הרמב"ם בסוגיית "בן עיר שהלך לכרך", ו"בן כרך שהלך לעיר".

סוגיה זו קצרה בדברי התלמוד הבבלי, וגם בתלמוד הירושלמי כתבו עליה בקצרה, אבל המפרשים האריכו בה הרבה ונחלקו בה, ואנו נראה כי בהליכה בדרך הפשט וההיגיון, ניתן לפרש את הדברים בקצרה ובבהירות וגם לקבוע בה כלל פשוט.

כדי להקל על הבנת הדברים, נביאם תחילה בצורה קצרה ותכליתית, אחר כך נביא את דברי הרמב"ם ונבאר אותם על פי הגיונם ופשטם, לאחר מכן נביא את דברי התלמוד הבבלי ונבאר אותם, אחר כך נביא את דברי הירושלמי ונבאר אותם, ולבסוף נדון שנית בדברי הרמב"ם על פי המ"מ (מגיד משנה) והכס"מ (כסף משנה).

למען האמת, הפירוש שנביא מובא בתחילת דברי הכס"מ, והוא אף קילסו כפירוש היותר מעולה, אלא שלבסוף דחה אותו ופירש כדעת מ"מ. להלן, נשיב על דברי הכס"מ, ונוכיח שפירוש זה הראשון שהובא בו הוא המעולה והברור מכלל הפירושים שנאמרו בעניין זה.

משנה, מגילה, פרק ב, הלכה ג:

בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר: אם עתיד לחזור למקומו – קורא כמקומו; ואם לאו – קורא עמהן.

כלל מפורסם הוא **שהאדם צריך לנהוג כמנהג מקומו הקבוע**. כגון: "ההולך ממקום למקום, אם דעתו לחזור למקומו, נוהג כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר" (הלכות שביית יום טוב ח,ב). משום כך, ההיגיון אומר שבן עיר שהלך לכרך חל עליו דין בן עיר, ועליו לקרוא את המגילה ביום ארבעה עשר כאנשי מקומו. ורק אם בדעתו לעקור ממקומו, לא יקרא כמקומו אלא כמקום שהגיע אליו. ולזה מתכוונת המשנה באמרה: "בן עיר שהלך לכרך, אם **עתיד לחזור**". כלומר אם התכוון לחזור למקומו, קורא כמקומו, כיוון שהאדם צריך לנהוג כמנהג מקומו הקבוע. ורק אם אינו מתכוון לחזור למקומו, קורא כאנשי המקום שהגיע אליו.

כאן ישאל המדקדק, מדוע השתמשה המשנה במילים "אם עתיד לחזור למקומו"? הרי הייתה צריכה לנקוט לשון אחר: **אם חזר למקומו** – קורא כמקומו; ואם לאו – קורא כאנשי המקום שהגיע אליו. ומבארים הרי"ף והרמב"ם שהמשנה נקטה לשון קצרה, כיוון שלמעשה מדובר במי **שהתכוון לחזור למקומו, אבל לבסוף לא עלה בידו לחזור מחמת אונס**, שאף על פי כן **הולכים אחר כוונתו**, וכיוון שלא התכוון לעקור ממקומו, עליו לקרוא כמקומו. אבל אם לא התכוון לחזור למקומו, כבר עקר ממקומו ועליו לקרוא כאנשי המקום שהגיע אליו.

¹²³⁴⁵⁶⁷אחיה

היצא מזה: זמן קריאת המגילה נקבע על פי מקומו הקבוע של האדם. אך אם התכוון שלא לשהות במקומו בפורים, קורא כמקום שהתכוון לשהות בו.

כעת נדקדק במבנה המשנה: "בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר: אם עתיד לחזור למקומו – קורא כמקומו; ואם לאו – קורא עמהן". במשנה מובאים שני מקרים, בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר. בדרך כלל, כשמובאים במשנה שני מקרים, נהוג לבאר תחילה את הראשון ואחר כך את השני, כגון:

רבי עקיבה אומר: בידוע מה נפלה – אין מעלות זו את זו; ובשאין ידוע מה נפלה – מעלות זו את זו. כיצד? חמישים תאנים שחורות וחמישים לבנות: נפלה שחורה – שחורות אסורות ולבנות מותרות; נפלה לבנה – לבנות אסורות ושחורות מותרות; בשאין ידוע מה נפלה – מעלות זו את זו (תרומות ד, ח–ט).

תחילה ביארה המשנה את המקרה הראשון ואחר כך את המקרה השני. ויש עוד דוגמאות מעין אלה.

כיוון שכן, כשהמשנה במגילה מבארת את המקרים שבתחילתה, היא מבארת את המקרה הראשון, את בן עיר שהלך לכרך, ואומרת עליו: "אם עתיד לחזור למקומו – קורא כמקומו; ואם לאו – קורא עמהן". כלומר, אם דעתו של בן העיר שהלך לכרך לחזור בי"ד למקומו, אף אם נאנס ונתעכב בדרך, קורא כאנשי מקומו, ביום י"ד. ואם לאו, שלא היה בדעתו לחזור בי"ד, כבר נעקר ממקומו, וקורא ביום ט"ו. מזה נלמד שאם בן כרך שהלך לעיר מתכוון לחזור למקומו בט"ו, אף אם נאנס ולא חזר, קורא כאנשי מקומו ביום ט"ו, אך אם לא היה בדעתו לחזור לכרך בט"ו, קורא כאנשי המקום שהוא נמצא בו ביום י"ד.

נאמר במשנה "אם עתיד לחזור למקומו", וצריך לברר אימתי צריך שיתכוון לחזור למקומו. רבא מבאר בתלמוד שצריך שיתכוון לחזור בליל י"ד, כלומר שיתכוון לחזור בלילה קודם עלות השחר, כדי שיוכל לקיים את המצווה במלואה, לקרוא אותה בלילה ולחזור ולקרוא אותה ביום.

כדאי לשים לב לעובדה שבגלל הביאור הפשוט הזה לדברי המשנה, גם דברי רבא מתיישבים להפליא עם דברי המשנה, שהרי רבא אומר שעליו להתכוון לחזור בליל י"ד, מה יש בו בליל י"ד? למה אין די שיתכוון לחזור ביום י"ד? לפי פירושנו, הדברים ברורים: צריך שיחזור בלילה כדי שיוכל לקיים את המצווה במלואה, לקרוא את המגילה בלילה ולחזור ולקרוא אותה ביום.

אה"ח 1234567

רבא אומר שצריך לחזור בי"ד, מדוע אינו יכול לחזור ביום ט"ו? לפי דברינו, הדברים ברורים: מדובר בבן עיר שהלך לכרך, שכדי לחזור ולהצטרף לאנשי מקומו, עליו לחזור כבר בליל י"ד, כדי שיהא סיפק בידו לקיים גם את המצווה לקרוא את המגילה בלילה.

נביא את דברי הרמב"ם ב"משנה תורה" וב"פירוש המשנה" ונבאר אותם.

רמב"ם, הלכות מגילה, פרק א, הלכה י:

בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר: אם הייתה דעתו לחזור למקומו **בזמן קריאה** ונתעכב ולא חזר – קורא כמקומו; ואם לא היה בדעתו לחזור אלא אחר זמן הקריאה – קורא עם אנשי המקום שהוא שם.

פירוש המשנה, מגילה, פרק ב, הלכה ג:

אם היה דעתו לחזור למקומו **בליל ארבעה עשר** ונתעכב – אז קורא כמקומו; ואם אין הדבר כן – קורא עמהן.

דברי הרמב"ם ב"משנה תורה" נתפרשו על ידו ב"פירוש המשנה": "אם הייתה דעתו לחזור למקומו **בזמן קריאה**" ביאורו "אם היה דעתו לחזור למקומו **בליל ארבעה עשר**", כדברי רבא בגמרא, כיוון שמדובר בבן עיר שהלך לכרך, שזמן קריאתו ביום י"ד מגיע כשעדיין הוא בכרך: אם דעתו לחזור לעירו בלילה קודם עלות השחר, ויספיק לקרוא בעירו בלילה, אף אם נאנס, ולבסוף לא חזר – קורא כאנשי עירו ביום י"ד; ואם היה בדעתו לחזור רק לאחר מכן – הרי הוא מוקף בן יומו, וקורא כאנשי הכרך ביום ט"ו.

וכפי שביארנו, האדם משתייך למקומו הקבוע, וכאן הוא בן עיר, וכך היה בדעתו להיות, ולכן נוהג כאנשי עירו וקורא ביום י"ד, ורק אם חשב לעקור ולהיות בן כרך, יהיה כמוקף בן יומו וקורא ביום ט"ו.

וכפי שביארנו, ממקרה זה נלמד למקרה ההפוך. בן כרך שהלך לעיר: אם בדעתו לחזור למקומו בליל ט"ו – הרי הוא כאנשי מקומו, וקורא ביום ט"ו, אף אם נאנס ולא

חזר; ואם אין בדעתו לחזור למקומו בליל ט"ו – קורא עם אנשי העיר ביום י"ד, והרי הוא פרוז בן יומו.

נמצא שההלכה ברמב"ם פשוטה וקלה, וגם ההיגיון שלה פשוט וברור.

כעת נעתיק את הסוגיה בתלמוד הבבלי ונבאר אותה על פי מה שאמרנו לעיל.

¹¹⁷א"ה 1245

בבלי, מגילה יט ע"א:

משנה. בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר, אם עתיד לחזור למקומו – קורא כמקומו; [לפי הכלל הקיים בכל מקום, שהאדם חייב לנהוג כאנשי מקומו, אף כאן, אם מתכוון לחזור למקומו, קורא כאנשי מקומו, אף אם אירעו אונס ולא עלה בידו לחזור למקומו] ואם לאו – קורא עמהן [אם התכוון לעקור ממקומו ולא לשוב למקומו, נוהג כמנהג המקום שהוא שוהה בו, והרי הוא פרוז בן יומו או מוקף בן יומו].

גמרא. אמר רבא: לא שנו אלא שעתיד לחזור בלילי ארבעה עשר [רבא מבאר את המקרה הראשון במשנה, "בן עיר שהלך לכרך", ואומר שאם הוא מתכוון לחזור לעירו בליל י"ד קודם עלות השחר, שיספיק לקרוא את המגילה במקומו בליל י"ד, הרי הוא כאנשי עירו, וקורא בי"ד, אף אם אירעו אונס ולא חזר, כיוון שמקומו הקבוע של האדם קובע, והרי לא חשב לעקור ממקומו, ולכן קורא כמקומו] אבל אין עתיד לחזור בלילי ארבעה עשר – קורא עמהן [אם בן העיר שהלך לכרך אינו מתכוון לחזור למקומו בליל י"ד, אלא לאחר מכן, נמצא שעקר את עצמו ממקומו, והוא כאנשי המקום שהגיע אליו, מנהג אנשי הכרך, וקורא ביום ט"ו, והרי הוא מוקף בן יומו].

אמר רבא: מנא אמינא לה? דכתיב: "על כן היהודים הפרוים הישבים בערי הפרוות" (אסתר ט, יח). מכדי כתיב "היהודים הפרוים" למה לי למיכתב "הישבים בערי הפרוות"? הא קמשמע לן: דפרוין בן יומו נקרא פרוז. אשכחן פרוז. מוקף מנא לן? סברא הוא: מדפרוין בן יומו קרוי פרוז, מוקף בן יומו קרוי מוקף [רבא ממשיך לבאר את ההנחה היסודית שהמשנה בנויה עליה: פרוז בן יומו מוקף בן יומו. כלומר, ייתכן שיהיה האדם פרוז ליום אחד ויקרא ביום י"ד, וייתכן שיהיה מוקף ליום אחד ויקרא ביום ט"ו, וביאר רבא שמקור הדבר בכפל הלשון בפסוק, "היהודים הפרוים היושבים בערי הפרוות". כלומר, "היהודים הפרוים" הם מי שביתם שם כל השנה, ואילו "היושבים בערי הפרוות", הם מי שבערי הפרוות רק בי"ד, שדי בשהייתם ביום זה בעיר פרוות כדי לעשותם פרוינים, וקורין ביום י"ד. ומדין פרוז בן יומו נלמד לדין מוקף בן יומו].

¹¹⁸אוצר החכמה

וראוי לומר שהכס"מ רצה להוכיח מן הסוגיה שאי אפשר לפרש אותה כפי שכתבנו, שהיא עוסקת בבן עיר שהלך לכרך, מכיוון שבן עיר שהלך לכרך ולא היה בדעתו לחזור **הוא מוקף בן יומו, ומזה למדנו גם לפרוז בן יומו**, אבל בדרשה בדברי רבא למדנו **מפרוז בן יומו למוקף בן יומו**, ולכאורה הוכחה כנגד הפירוש שכתבנו.

והתשובה על דבריו, רבא הוכיח מדרשת הפסוקים, מצאנו דרשה בפסוקים לפרוז בן יומו ומזה נלמד למוקף בן יומו, אבל בשום מקום לא נזכר בדברי רבא כי המשנה עוסקת בפרוז בן יומו ומזה נלמד למוקף בן יומו, צריך להבחין בין **דרשת הפסוקים** ששם למדנו מפרוז למוקף, לבין **פרשנות המשנה**, ששם למדנו ממוקף בן יומו לפרוז בן יומו, ואין להשוות בין הדברים כלל וכלל.

להלן פירושים אחרים לקטע הזה בתלמוד:

רש"י, מגילה יט ע"א:

לא שנו – דבן כרך שהלך לעיר בעתיד לחזור למקומו קורא בחמשה עשר ולא בארבעה עשר.

אלא שעתידי לחזור כליל ארבעה עשר – אם קודם עמוד השחר יצא מן העיר, הוא דקתני שאינו צריך לקרות עמהן כלילי ארבעה עשר, אף על פי שעודנו שם, הואיל וביום לא יהיה שם, אין זה אפילו פרוז בן יומו.

אבל אין עתיד – לצאת משם כלילה, דהשתא הוי פרוז לאותו יום, אף על פי שעתידי לחזור למחר, ליום אחר נקרא פרוז, וקורא עמהן בין כלילי ארבעה עשר בין בארבעה עשר. והוא הדין לבן עיר שהלך לכרך, אם עתיד לחזור כלילי חמשה עשר, שלא יהא שם ביום חמשה עשר – לא הוי מוקף לימו, וקורא בארבעה עשר כחובת מקומו, ואף על פי שהוא בכרך. אבל אין עתיד לחזור כלילי חמשה עשר – אין צריך לקרותה בארבעה עשר, וממתין וקורא עמהן, אף על פי שסופו לחזור לאחר זמן.

מנא ליה – דמשום ההוא יומא חשיב כוותייהו.

כבר ביארנו כי מקומו הקבוע של האדם הוא העיקר, אלא אם כן דעתו לעקור משם. והנה רש"י חולק על יסוד זה ומפרש כי פרוז בן יומו או מוקף בן יומו אינו תלוי בכוונת האדם, אלא **אם שהה בעיר או בכרך ביום י"ד או ביום ט"ו, נתפס להיות כמותם, אף על פי שאין זה מקומו הקבוע**. אף על פי שאינו מתכוון לשהות שם בזמן קריאת אנשי מקומו, ועתיד לחזור למקומו בזמן הקריאה במקומו, ובכדי שלא יחשב להיות כמותם צריך שיעזוב את מקומם כלילה בכדי שכאשר יעלה השחר כבר לא יהיה שם.

פירוש זה אינו מסתבר כלל, בן כרך שהלך לעיר והוא נמצא בה ביום י"ד אבל עתיד לחזור לכרך ביום ט"ו, לא מסתבר ששהותו בעיר הופכת אותו לפרוז בן יומו, אף על פי

שלא היה בדעתו לשהות בעיר בזמן הקריאה בכרך, אלא עתיד לחזור למקומו לכרך בליל ט"ו.
 אה"ח 1234567

ועוד קשה על פירוש זה. רבא אמר שאם האדם עתיד לחזור למקומו, צריך שיחזור למקומו בליל י"ד, ואילו לפירוש זה צריך לומר שאם עתיד לחזור למקומו, צריך שיחזור למקומו **קודם עלות השחר**, בכדי שלא יגיע יום י"ד והוא שוהה בעיר. והשאלה המתבקשת: מדוע כתב רבא ליל י"ד? העיקר חסר מהספר. **רבא היה צריך לומר שאם דעתו לחזור קודם עלות השחר**, צריך לכתוב הגדרה ברורה ולא הגדרה עקיפה, וכאן הנקודה שגורמת לו שלא ליהפך לפרוז בן יומו שיעזוב את העיר קודם עלות השחר, וצריך להדגיש זאת שנדע איזה רגע קובע להופכו לפרוז בן יומו.

ועוד קשה על פירוש זה. במשנה נאמר: "אם עתיד לחזור למקומו – קורא כמקומו". ביאור "אם עתיד לחזור למקומו", שהולכים אחר כוונתו, אבל לפי פירוש זה, אין שום התחשבות בכוונתו, אלא בשאלה אם חזר למקומו קודם עלות השחר אם לאו. כיוון שכך, העיקר חסר מן הספר. **המשנה הייתה צריכה לכתוב: אם חזר למקומו – קורא כמקומו**. ולא לכתוב "אם עתיד לחזור", מה יועיל העתיד, השאלה היא אם חזר אם לא חזר, וראוי להגדיר את הדברים במדויק.

אוצר החכמה

עוד קשה, כיוון שעל פי פירוש זה, דברי רבא בגמרא מוסבים על בן כרך שהלך לעיר, ומזה נלמד לעניין בן עיר שהלך לכרך, וכבר הקשינו כי ברוב המקומות שיש דיון בשני מקרים, נהוג לבאר את המקרה הראשון ואחר כך את המקרה השני, ואילו לפי פירוש זה, התלמוד מבאר את המשנה מסופה לראשה, שלא כמקובל.

רא"ש, מגילה, פרק ב, סימן ג:

מתני'. בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר: אם עתיד לחזור למקומו – קורא כמקומו; ואם לאו – קורא עמהם.

גמ'. אמר רבא: לא שנו אלא שעתידי לחזור בלילי י"ד. אבל אינו עתיד לחזור בליל י"ד – קורא עמהם. פרש"י דקאי אבן כרך שהלך לעיר, דאם אין עתיד לחזור בלילי י"ד, אלא ישאר בעיר עד אור היום, חל עליו חובת קריאת היום, והרי הוא כבן עיר, והוא פרוז יום. וה"ה בן עיר שהלך לכרך ואינו עתיד לצאת משם בלילי ט"ו, שהוא בכרך כשהאיר היום, הוה ליה מוקף יום, וקורא בליל ט"ו וביום ט"ו. ואפי' יחזור לעירו, יקרא ביום ט"ו בעירו. אבל אם הוא יודע שעתידי לצאת בליל ט"ו, קורא בי"ד כדין בני עירו. ולא רצה לפרש מלתייה דרבא גם אבן עיר שהלך לכרך, דלא מסתבר למימר שאם ישנו בכרך ביום י"ד שחלה עליו חובת קריאת מוקפין, וישאר שם יום ט"ו ויקראה עמהם, או אף אם

יחזור לעירו, יקרא בחמשה עשר. כיון דעדיין לא הגיע זמן קריאת מוקפין, למה תחול עלינו חובת קריאתן? זוהי סברת רש"י.
אוצר החכמה

מיהו לישנא דהש"ס משמע דרבא קאי אכולה מתני'. וכן מוכח בירושלמי [נבאר אותו להלן]. ויש ליישב דברי רבא אכולה מתני'. וכמו שמועיל **לבן כרך להיות כבן עיר** כשעמד שם **ליל ארבעה עשר ומקצת היום**. שהוא זמן קריאתה של בני העיר. וחלה עליו חובת קריאתן. כמו כן מועיל **לבן עיר שהלך לכרך** ועמד שם **עד מקצת יום י"ד**. כיון שבזמן חיוב קריאת בני מקומו אינו עמהם. נסתלק מעליו חובת קריאת אנשי מקומו. ונכלל עם בני הכרך להתחייב בזמן קריאתן. וקרינן ביה מוקף בן יומו. כיון שהוא בכרך בזמן קריאת בני עירו. ונסתלק מעליו חובת מקומו, הקוראים ביום י"ד, וקרינן ביה מוקף בן יומו. **ואף אם יחזור לעירו – יקרא ביום ט"ו.**
אה"ת ¹²³⁴⁵⁶⁷
הרב אלפס כותב:

ולא שנו אלא שעתיד לחזור בלילי ארבעה עשר ונתעכב ולא חזר. **ואשמועינן שהדבר חלוי בכוונתו בשעה שיצא מביתו:** אם היה בדעתו להיות לילי י"ד בביתו, הרי הוא כמקומו, אף אם נתעכב שמה. אבל אם אינו עתיד לחזור בלילי ארבעה עשר, קורא עמהם. דכתיב "על כן היהודים הפרושים היושבים בערי הפרוזות". מדכתיב "היהודים הפרושים" ל"ל למכתב "בערי הפרוזות". הא קמ"ל, דפרוז בן יומו נקרא פרוז. ומדפרוז בן יומא נקרא פרוז, מוקף בן יומא נקרא נמי מוקף.

הרא"ש צועד בעקבות רש"י, שאם שהה האדם שלא במקומו **ביום י"ד**, כגון שהוא בן כרך והלך לעיר, נתפס להיות כמותם, וקורא ביום י"ד, ואף אם יחזור ביום ט"ו לכרך, לא תועיל חזרתו, כיוון שכבר הוא פרוז בן יומו. עוד כתב הרא"ש והוסיף על שיטת רש"י שאם **עקר את מקומו ביום י"ד**, כגון שהוא בן עיר שהלך לכרך, אף אם עתיד לחזור לעירו ביום ט"ו, ונמצא שיצא קרח מכאן מכאן, ביום י"ד היה בכרך וביום ט"ו הוא בעיר, קורא ביום י"ד, כיוון שיום י"ד הוא הקובע, ובאותו יום לא היה בעיר אלא בכרך. להלן השאלות שיש לשאול על שיטה זו.

א. בן כרך שהלך לעיר ושהה ביום י"ד בעיר וחזר לכרך ביום ט"ו, אנו אומרים שמקומו הארעי ביום י"ד קובע לעניין קריאת המגילה, והוא נעשה פרוז בן יומו, וקורא ביום י"ד, ואינו קורא ביום ט"ו עם אנשי הכרך. והשאלה המתבקשת: מדוע לא יקרא ביום ט"ו כאנשי מקומו העיקרי? מה היגיון יש לעשותו פרוז בן יומו אם הוא מתכוון לחזור לכרך ביום ט"ו, ואפילו אם חזר לכרך? שאלה זו הקשינו למעלה גם על רש"י.

ב. בן עיר שהלך לכרך ושהה ביום י"ד בכרך וחזר לעיר ביום ט"ו, אנו אומרים שנעקר מקריאת אנשי מקומו ביום י"ד, וקורא ביום ט"ו, אף אם חזר לעיר. והשאלה

אוצר החכמה

המתבקשת: **היאך אפשר לעשות אדם מוקף בן יומו, כשלא היה מוקף אפילו לא רגע אחד?** רש"י נשמר משאלה זו ולשיטתו בן עיר שהלך לכרך ועתיד לחזור בליל ט"ו לעיר אינו נחשב מוקף בן יומו, וקורא ביום י"ד כחובת מקומו, ואף על פי שהוא בכרך. אבל לפי הרא"ש יקרא ביום ט"ו, עקירתו ממקומו ביום י"ד גורמת, ואין בדבר שום היגיון. אדרבה, במקרה זה, ההיגיון אומר שצריך לנהוג כאנשי מקומו, כיוון **שלא עשה מעשה בפועל, לעקור את עצמו ממקומו**, ולא שהה בפועל ביום ט"ו בכרך, כדי שייחשב כמותם, להיות מוקף בן יומו.

ג. לפי פירוש זה, **הזמן הקובע לעשיית האדם מוקף בן יומו או פרוז בן יומו הוא יום י"ד**, וצריך שיהיה ביום י"ד בעיר כדי שיהיה פרוז בן יומו או שיהיה ביום י"ד בכרך כדי שיהיה מוקף בן יומו. והשאלה המתבקשת: נאמר בתלמוד: "אמר רבא: לא שנו אלא שעתיד לחזור **בלילי ארבעה עשר**". אבל לפי שיטה זו, הזמן הקובע הוא יום י"ד, והיה רבא צריך לומר: לא שנו אלא שחזר ביום י"ד לעירו. אבל לילה מאן דכר שמיא? אין שום צורך שיחזור בלילה. שאלה זו הקשינו למעלה גם על רש"י.

להלן הסוגיה בתלמוד הירושלמי וביאורה על פי מה שאמרנו לעיל.

ירושלמי, מגילה, פ"ב ה"ג (יט ע"ב):

משנה. בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר: אם עתיד לחזור למקומו – קורא כמקומו; ואם לאו – קורא עמהם.

גמרא. ניחא בן כרך שהלך לעיר, שזמנו מאוחר. בן עיר שהלך לכרך, ואין זמנו מוקדם?

[המילים "אם עתיד לחזור" משמען שכעת, ביום י"ד, יבדוק אם **ברעתו לחזור למקומו**, כיוון שכן, בן כרך שהלך לעיר, שזמנו מאוחר, כיוון שבכרך קוראים ביום ט"ו, עליו שייך לומר "אם עתיד לחזור למקומו", כלומר שהוא עתיד לחזור לכרך ביום ט"ו, ישתהה ולא יקרא ביום י"ד בעיר, ויקרא למחרת בכרך ביום ט"ו. אבל בן עיר שהלך לכרך, כיוון שזמנו מוקדם, שצריך לקרות ביום י"ד, וביום י"ד הוא נמצא בכרך, מה שייך לומר עליו "אם דעתו לחזור"?]

אמר רבי יודן: לית כאן בן עיר שהלך לכרך. ותניי דבית רבי כן: בן כרך שהלך לעיר.

[מתרץ ר' יודן: אין לגרוס במשנה "בן עיר שהלך לכרך", ומצאנו שגרסו בבית מדרשו של רבי רק: "בן כרך שהלך לעיר"].

אמר רבי יוסי: אוף כאן בעתיד להשתקע עמהן.

[ר' יוסי דוחה את תיקון הגירסה, וגורס "בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר", ומפרש את המשנה כעוסקת בבן עיר שהלך לכרך ועתיד לשהות בו כמה ימים. ועל זה אומרת המשנה: **אם עתיד בן העיר לחזור למקומו ביום י"ד**,

אפילו אם עתיד לחזור לכרך לעוד כמה ימים, קורא עם אנשי מקומו ביום י"ד. ואם דעתו של בן העיר לשהות בכרך כמה ימים, כולל ביום ט"ו, נעשה מוקף בן יומו, ואינו קורא ביום י"ד אלא ביום ט"ו, כאנשי הכרך].

אמר רבי יוסה: והוא שיצא קודם לשהאיר מזרח. אבל אם יצא לאחר שהאיר המזרח, כבר נפטר.

[ר' יוסה מבאר את דברי ר' יוסי בבן עיר שהלך לכרך, שאם הוא עתיד להשתקע כמה ימים בכרך, שיקרא ביום ט"ו כאנשי הכרך, ומוסיף שמדובר בשיצא מן העיר ללכת לכרך בי"ד קודם שהאיר המזרח, כלומר כשעדיין לילה. אבל אם יצא מן העיר לכרך לאחר עלות השחר, כבר נפטר בקריאתו בעיר ביום י"ד, ושוב אינו חייב לקרוא ביום ט"ו בכרך].

רב נחמן בר יעקב בעי: מעתה גר שמל לאחר שהאיר המזרח כבר נפטר. [מדברי ר' יוסה משמע שאם הגיע עלות השחר, עבר זמן החיוב בקריאת המגילה, ושוב אינו חייב לקרוא אותה, ואם יצא מן העיר לכרך לאחר עלות השחר, כבר נפטר בקריאה בעיר ביום י"ד, ואינו חייב עוד לקרוא בכרך ביום ט"ו. ועל זה שואל רב נחמן בר יצחק: אם יתגייר גוי ביום פורים לאחר עלות השחר, האמנם יהיה פטור מקריאת המגילה, אף על פי שעדיין לא הגיע יום הפורים, כיוון שאין חובת קריאת המגילה משום יום הפורים אלא משום ליל פורים].

ר' בון בר חייה בעי: בן עיר שעקר דירתו לילי חמשה עשר נתחייב כאן, ובן כרך שעקר דירתו בליל ארבע עשר נפטר מיכן ומיכן.

[ר' בון לומר מכל מה שנאמר לעיל שמי שעובר דירה בליל ט"ו מן העיר לכרך, חייב לקרוא את המגילה ביום י"ד בעיר וביום ט"ו בכרך. וכן מי שעובר דירה מן הכרך לעיר בליל י"ד, יהיה פטור מקריאת המגילה ביום י"ד וביום ט"ו. ביום י"ד אינו קורא, כיוון שלא הגיע לעיר בתחילת הלילה, אלא בעלות השחר, וביום ט"ו אינו קורא, כיוון שכבר אינו בכרך].

רבי יודן בעי: בן עיר שנתן דעתו לעקור דירתו לילי חמשה עשר, לא מתניתא היא: "בן עיר שהלך לכרך"?

[ר' יודן מקשה על ר' בון, מי שעבר דירה בליל ט"ו מן העיר לכרך, חייב לקרוא את המגילה ביום י"ד בעיר וביום ט"ו בכרך. ועל כך מקשה ר' יודן, והרי דין זה כבר נאמר במשנה: בן עיר שהלך לכרך ואינו עתיד לחזור לעיר, קורא רק כאנשי הכרך ביום ט"ו].

מתניתה כשהיה בכרך, מה צריכה ליה כשהיה בעיר.

[הירושלמי מתרץ ואומר שהמשנה עוסקת במי שהיה ביום י"ד בכרך, ולפיכך יקרא רק ביום ט"ו, ואילו ר' בון עוסק במי שהיה ביום י"ד בעיר וביום ט"ו בכרך].

אוצר החכמה

אם נתבונן בדברי הירושלמי, נראה שמעולם לא עלתה על דעתו שיהיה האדם פרוז בן יומו או מוקף בן יומו בניגוד לכוונתו ולמקומו הקבוע, רק משום שהלך למקום מסוים ונקלט בו בניגוד לרצונו, כשיטת רש"י והרא"ש. אדרבה, הכלל היסודי שעליו מושתתת סוגיית הירושלמי הוא: מקומו הקבוע של האדם הוא הקבוע. הירושלמי דן בתחילת הסוגיה בעניין בן כרך שהלך לעיר, שזמנו מאוחר, כיוון שבכרך קוראים ביום ט"ו, אם עתיד לחזור למקומו, כלומר שהוא עתיד לחזור לכרך ביום ט"ו. על זה אומר הירושלמי שלא יקרא ביום י"ד בעיר, אלא יקרא בכרך ביום ט"ו, **כשיטת הרמב"ם, שמקומו הקבוע של האדם הוא הקבוע לעניין חיובו בקריאת המגילה.**

גם מסוף סוגיית הירושלמי מוכח כן. הירושלמי דן בעניין מי שעבר דירה מן העיר לכרך בליל ט"ו ובשאלה אם חייב לקרוא בשני המקומות, כיוון שכדי שיהיה האדם חייב בקריאת המגילה צריך שיגור במקום באופן קבוע, ולא סתם שיקלטוהו מחיצות בלי כוונה.

אוצר החכמה

מגיד משנה, הלכות מגילה וחנוכה, פרק א, הלכה י:

"בן עיר שהלך לכרך" וכו'. פרק הקורא את המגילה למפרע (דף י"ט.). "בן עיר שהלך לכרך וכן כרך שהלך לעיר: אם עתיד לחזור למקומו – קורא כמקומו; ואם לאו – קורא עמהן. ובגמרא: אמר רבא" לא שנו אלא שעתיד לחזור בליל י"ד ונתעכב ולא חזר, אבל אין דעתו לחזור בליל י"ד, קורא עמהן, דכתיב "על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרוזות". מכדי כתיב הפרזים למה לי למכתב היושבים בערי הפרוזות? הא קמ"ל: דפרוז בן יומו נקרא פרוז. ומדפרוז בן יומו נקרא פרוז, מוקף בן יומו נקרא מוקף". ע"כ לשון הגמרא. ופירש"י ז"ל והרבה מן המפרשים דהא דרבא אבן כרך שהלך לעיר קאי, **דלא תימה בשעתיד לחזור במקומו בזמן חיובו של כרך, דהיינו בליל ט"ו, אלא בשעתיד לחזור בליל י"ד, ואינו מתעכב שם ביום י"ד קצת.** אבל אם אין דעתו לחזור למקומו בליל י"ד, אלא שנתעכב שם אותו הלילה וקצת מן היום, שהוא עיקר הקריאה, אפילו יצא שם קודם ט"ו וחזר למקומו, קורא כעיר. וה"ה לבן עיר הלך לכרך ואין דעתו לחזור בליל ט"ו. ולפי פירוש זה, **כשכתב רבינו "אם דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה", ר"ל בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה, לא זמן המקום שיצא משם.** וכן עיקר.

המ"מ מפרש את הרמב"ם על פי רש"י, ולשיטתו מקומו הקבוע של האדם אינו קבוע, אף על פי שהוא עתיד לחזור אליו בזמן הקריאה, אלא המקום שהוא נמצא בו, גם אם שוהה בו רק ארעית, וכבר ביארנו כי אין לדבר זה שום היגיון, וגם מהירושלמי מוכח פשוט שמקומו הקבוע של האדם הוא הקבוע.

כסף משנה, הלכות מגילה וחנוכה, פרק א, הלכה י:
אוצר החכמה

"בן עיר שהלך לכרך" וכו'. פרק הקורא את המגילה למפרע (דף י"ט.): "תנן. בן עיר שהלך לכרך" וכו' (עיי' במ"מ).

וכפי טבע החלוקה, מאמר רבא יסבול אחד מג' פירושים: אם שנאמר שחזור לבן עיר שהלך לכרך, ומשם נלמוד לבן כרך שהלך לעיר; או שנאמר דקאי לבן כרך שהלך לעיר, ומשם נלמוד לבן עיר שהלך לכרך; או נאמר דקאי אתרוייהו, בין לב"ע שהלך לכרך בין לבן כרך שהלך לעיר.

והיתר נראה מהפירושים הוא הפירוש הראשון. דרבא ארישא קאי, שעיקר הדבר אם דעתו שלא להמצא במקום ההוא ביום קריאת מקומו, אף אם נתעכב קורא כמקומו. ואם דעתו להתעכב כאן קצת יום קריאת מקומו, דהיינו י"ד לב"ע שהלך לכרך, נעקר מלהיות כבן עירו, וקורא עמהם, ומשם נלמוד לבן כרך שהלך לעיר, שאם דעתו לחזור יום קריאת מקומו, דהיינו ט"ו, אף אם נתעכב, קורא כמקומו. ואם דעתו להתעכב קצת יום קריאת מקומו, דהיינו ט"ו, בטל מעליו שם אנשי מקומו וחל עליו שם אנשי העיר הזאת. ופרוז בן יומו פי' שיומו, שהוא יום קריאת אנשי מקומו, שהם מוקפים, ודעתו להתעכב כאן קצתו, מקרי פרוז. וכן פי' מוקף בן יומו מיקרי מוקף [כפירוש זה קבענו עיקר, והוא מוכח מפיה"מ וסוגיית הבבלי והירושלמי].

אבל לא יתכן פי' זה, לפי שהוא בנוי על שרבא קאי ארישא, ומשם אנו לומדים לסיפא, ובגמרא אמרין איפכא, דמפרוז בן יומו מיקרי פרוז מוקף בן יומו וכו', הרי שמבן כרך שהלך לעיר אנו לומדים לב"ע שהלך לכרך [וכבר השבנו על דברי הכס"מ, ויש לחלק בין דרשת הפסוקים לבין פירוש המשנה. בדרשת הפסוקים למדנו מפרוז למוקף, אבל בפירוש המשנה למדנו ממוקף לפרוז, ואין לערבב בין הדברים כלל וכלל].

טור, אורח חיים, סימן תרפח:

בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר, אם כשהלך היה דעתו לשוב לביתו בליל י"ד קודם שיאור היום, קורא כבני מקומו, אף אם נתעכב שם. ואם אין דעתו לשוב עד שיאור יום י"ד, קורא כבני המקום שהלך שם. כיצד. **בן כרך שהלך לעיר**, אם היה דעתו לשוב למקומו בליל י"ד, קורא כבני מקומו, אפילו אם נתעכב אח"כ בעיר. אבל אם דעתו לעמוד שם **מקצ' י"ד**, כיון שדעתו לעמוד שם מקצת היום של זמן קריאתו, חל עליו זמן חובת קריאתו, וקורא עמהן. וכן **בן עיר שהלך לכרך**, אם דעתו לשוב לביתו בליל י"ד קודם שיאור היום, קורא כאנשי מקומו. אבל אם היה דעתו לעמוד שם **מקצת י"ד**, כיון שלא היה דעתו לשוב למקומו בזמן חוב' אנשי מקומו, נסתלק מעליו חובת קריאת אנשי

מקומו, ונחשב כבני המקום שעמד שם להתחייב בזמן קריאתם" ע"כ [דברי הטור הם כדברי הרא"ש, שהקובע לעניין חובת הקריאה הוא ליל י"ד, וצריך שיסתלק מן המקום שאינו מקומו הקבוע כבר בליל י"ד, ויחזור למקומו. ועוד הוסיף הטור וקבע כשיטת הרמב"ם, שמתחשבים בדעת האדם, מה היתה כוונתו לעשות].

המשך דברי כסף משנה :

והטור כתב: "ב"ע שהלך לכרך" וכו'. ויש לדקדק בלשוננו, מה הוסיף באומרו "כיצד" ממה שאמר קודם. ב' למה למעלה תפס "ב"ע שהלך לכרך" בתחלה, ובכיצד תפסם בהפך. ג' למה בב"כ שהלך לעיר אמר "חל עליו", ובב"ע שהלך לכרך אמר "נסתלק מעליו" וכו'.

ולזה נאמר שבלי ספק הר"י לא תפס פי' שני, משום דהיכי נימא דרבא לא קאי אלא אסיפא, ומינה ילפינן לרישא, ואורחא דגמרא איפכא הוי, גם הפירוש הא' לא יישר בעינינו מהטעם שאמרנו למעלה, ולכן תפס לו הפי' הג', דרבא קאי בין ארישא בין אסיפא.

וה"פ, דמשום דאין מעבירין על המצות, היום הראשון שהוא י"ד, ראוי לישא וליתן בו אם יתחייב אם לאו, וב"ע שקריאת מקומו בי"ד, אם כשהלך לכרך לא היה דעתו להמצא באותו מקום ביום ההוא, אף אם נתעכב, עדיין הוא כאנשי מקומו, וקורא בי"ד, אם דעתו שלא להמצא במקום הזה ביום קריאתם, אף אם נתעכב, לא חל עליו חובת קריאת מקום זה. אבל אם דעתו להתעכב קצת יום קריאת מקום זה, הרי חל עליו חובת זמן קריאתו, וקורא עמהם. ועם הפי' הזה מתיישב לשונו כהוגן, שתחלה אמר "בן עיר" וכו', ואחר כך חזר ואמר "כיצד" וכו'. לפי שבתחלה אמר הדין כלל, שאם דעתו לחזור בליל י"ד, חוזר לשתי החלוקות, ואח"כ פירש כיצד חוזר לכל אחד ואחד. וטעם אומרו בבן כרך "חל עליו" ובבן עיר "נסתלק מעליו", הנה מתוך מה שפירשנו יתבאר, שלפי שבן כרך עדיין לא הגיע זמן מקומו, ואנו מחייבים אותו בזמן זה קודם זמנו, לפי שהיה דעתו להתעכב, שייך שפיר למימר "חל עליו", אבל בב"ע שהגיע זמן מקומו, ואנו פוטרים אותו מטעם שהיה להתעכב, שייך שפיר למימר "נסתלק מעליו". והטעם שלמעלה תפס ב"ע בתחלה, לפי שתפס לשון המשנה, אבל ב"כיצד" תפסם בהפך, להודיענו חולשת הפירוש הא', דרבא קאי ארישא, ומשם נלמד לסיפא, ורמזו לנו דא"א, משום דמ"בן כרך" וכו' ילפינן ל"ב"ע" וכו', כמ"ש למעלה. א"נ, לפי שחלוקת "בן כרך" וכו' מוסכמת מרוב הפוסקים, לכן תפסה ראשונה. ובזה נתיישב לשון הר"י.

אבל נשאר קצת דוחק, והוא שלזה הפי' "מוקף בן יומו" וכו', ה"פ: "מוקף בן יומו", שאיבד יום ציבו, דהיינו שהיה דעתו להתעכב, מיקרי מוקף, ונסתלק

אוצר החכמה

מעליו חובת אנשי מקומו, ו"פרוז בן יומו", היינו שנתעכב בעיר יום י"ד, שהוא יום קריאתם, חל עליו חובת בני מקום זה [למעלה שאלנו שאלה זו על הרא"ש]. ולכן פירש"י הפירוש השני, דהיינו דרבא קאי אב"כ שהלך לעיר, שקריאתם בי"ד, אם היה דעתו שלא להמצא עמהם ביום קריאתם, אף אם נתעכב אינו נחשב רק כאנשי מקומו. ואם דעתו להתעכב, הרי הוא נחשב עמהם, וקורא עמהם, דה"ל פרוז בן יומו, ומיקרי פרוז, ומינה לב"ע שהלך לכרך, שקריאתן בט"ו, אם דעתו שלא להמצא שם יום קריאתם, לא הוי מוקף ליומו, וקורא כמקומו בי"ד. אבל אם עתיד להתעכב יום קריאתם, דהיינו ט"ו, אין צריך לקרותה בי"ד, אלא ממתין וקורא עמהם, אע"פ שסופו לחזור לאחר זמן, משום דהוי מוקף ליומיה, ומיקרי מוקף [עד כאן פירש הכס"מ את שיטת רש"י]: ^{אוצר החכמה} ורבינו סתם דבריו, שכתב בזמן הקריאה, ולא משתמע אם פי' בזמן קריאת המקום שיצא משם או בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה, אבל כבר הוכחנו מכח הגמרא [כוונתו למה שהוכיח מדרשת הפסוקים, וכבר השבנו על כך]. שא"א לפרש בזמן קריאת המקום שיצא. וא"כ, ע"כ יש לנו לפרש דברי רבינו, שכוונת דבריו באומרו "בזמן הקריאה", בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה, כפירש"י. וכ"כ ה"ה [הרב המגיד] שזה דעת רבינו. גם הר"ן פירש על הרי"ף הפירוש הזה. ויש לנו לומר שרבינו מסכים עם רבו הרי"ף ז"ל.

וכבר ביארנו שנגד שיטת רש"י והרא"ש יש הרבה שאלות והוכחות מוחלטות מן הירושלמי שלא כדבריהם, ודברי הרמב"ם במשנה תורה ובפירוש המשנה ברורים ופשוטים, כך שוודאי אין זו שיטת הרמב"ם.

אֲרִי'ה 1234567

אוצר החכמה

אה"ח 1234567